

RAQAMLI DIPLOMATIYA AQSHNING MARKAZIY OSIYODAGI TASHQI SIYOSATINI AMALGA OSHIRISH ASOSIY VOSITASI SIFATI

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti mustaqil izlanuvchi

izzatbobur@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola AQSHning Markaziy Osiyo mintaqasiga qaratilgan tashqi siyosatida raqamli diplomatiyaning oʻrni, ahamiyati va tashqi siyosiy manfaatlarini ilgari surish vositasi sifatida ochib berilgan. Bundan tashqari, raqamli diplomatiyaning Markaziy Osiyoda qaysi sohalarda aks etayotganligi misollarda keltirilgan.

Kalit soʻzlar: AQSH, Markaziy Osiyo, raqamli diplomatiya, tashqi siyosat, axborot-kommunikatsiya texnologiyalar, Internet, ijtimoiy tarmoqlar.

DIGITAL DIPLOMACY IS A KEY TOOL FOR U.S. FOREIGN POLICY IN CENTRAL ASIA

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich

An independent researcher of the University of World Economy and Diplomacy

izzatbobur@gmail.com

ANNOTATION

This article reveals the role and importance of digital diplomacy in the foreign policy of the United States aimed at the Central Asian region and as a tool of promoting foreign political interests. In addition, the examples of the areas in which digital diplomacy is reflected in Central Asia are presented.

Keywords: USA, Central Asia, digital diplomacy, foreign policy, information and communication technologies, Internet, social networks.

KIRISH. AQSH oʻz tashqi siyosatini olib borishda va dunyoning turli mintaqalarida manfaatlarini ilgari surish hamda himoya qilishda raqamli diplomatiyadan foydalanadi. AQSHning axborot texnologilar sohasidagi yetakchi maqomi, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanib borishi va mintaqalardagi vaziyat raqamli diplomatiyani samarali olib borish imkonini beradi.

AQSHning Markaziy Osiyoda tashqi siyosatidagi ustuvor vazifalardan biri, mintaqa mamlakatlari suverenitetini mustahkamlash, mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashga ko'maklashish, mintaqa davlatlari bilan ikki va ko'p tomonlama turli sohalarda hamkorlik aloqalari o'rnatish hamda rivojlantirishdan iboratdir. Aynan AQSHning yuqoridagi maqsadlarini ilgari surishda va turli diplomatik vazifalarini amalga oshirishda raqamli diplomatiya juda qulaydir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (KATTA HARFLARDA).

Raqamli diplomatiya sohasida tadqiqot olib borgan mamlakatimizdagi soha mutaxassislari ichida, ayniqsa, F.M. Muxtorov, D.B. Sayfullayev, A.S. Sayfiddinov, S.A. Jurayev, A.O. Fayzullayev, M.S. Yakubov, F.S. Jurayev, Sh.D. Arapov kabi olimlarni alohida ta'kidlab o'tishimiz mumkin. Xususan, mazkur olimlarimiz o'z ilmiy ishlarida mamlakatlar tashqi siyosatini axborot bilan ta'minlash, xalqaro munosabatlar, tashqi siyosat va diplomatiyada raqamli diplomatiyaning o'rni masalalari o'rganilgan.

Rossiya va MDH mamlakatlarida N.V. Novikov, N.A. Svetkova, I.V. Surma, Ye.S. Zinovyeva, D.N. Barışnikov, T.V. Zonova, A.A. Vlasov va V.V. Volkova kabi yetuk olimlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Mazkur tadqiqotchilar raqamli diplomatiyaning shakllanishi, AQSH tashqi siyosatidagi o'rni va ahamiyati hamda axborot globallasuvi davrida raqamli diplomatiya rivojlanishi bo'yicha ilmiy ishlar olib borishgan.

Raqamli diplomatiyaning borasida tadqiqotlarning salmoqli qismi AQSH va Yevropa mutaxassislari tomonidan olib borilgan ishlarga to'g'ri keladi. Jumladan, I. Manor, E. Segev, K. Byoola, M. Xolms, F. Xanson, U. Dizard, E. Potter, Ya. Melissen, B. Xoking, R. Kampf, P. Zayb, M. Kastels, Ye. Hallams, J. Pamment, K. Fitzpatrik kabi olimlar mazkur soha rivojiga salmoqli hissalarini qo'shishgan. Ushbu olimlar xalqaro munosabatlar nazariyasi raqamli diplomatiya masalasi, uning vujudga kelishi, mamlakatlar tashqi siyosati, xususan AQSH tashqi siyosatidagi o'rni va ahamiyati, muammo va istiqbollari haqida ilmiy ishlar olib borishgan.

Tadqiqot jarayonida tarixiylik, analiz, sintez, taqqoslash, tizimlilik, keys-stadi, umumlashtirish, mantiqiylik, qiyosiy tahlil va boshqa falsafiy usullardan foydalanildi.

NATIJALAR.

Bugungi kunda AQSHning Markaziy Osiyodagi raqamli diplomatiyasi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda: a) internet saytlarda turli mavzulardagi dolzarb ma'lumotlarni tarqatish; b) ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish; c) veb-konferensiyalar o'tkazish; d) virtual dialoglar tashkil etish va boshqalar.

*AQSHning Markaziy Osiyoda raqamli diplomatiyani olib borish mexanizmi**Jadval №1 [1]*

№	Tadbirlar	Platformalar	Vazifalar
1	Ijtimoiy tarmoqlarda AQSH davlat va nodavlat muassasalarining rasmiy profilini yaratish	Facebook Instagram Witter Google+	- AQSH Davlat Departamenti rasmiy sahifasida ijobiy xabarlarni tarqatish - Mintaqadagi AQSH elchilari tomonidan turli ijobiy o'zgarishlar bo'yicha video nutqlar - AQSH nodavlat muassasalarining mintaqa bilan o'zaro hamkorligi va o'zgarishlar bo'yicha turli materiallar chiqarish.
2	Veb-konferensiyalar o'tkazish	Twitter Facebook	AQSH va Markaziy Osiyoga daxldor bo'lgan dolzarb mavzularni onlayn shaklda muhokama qilish
3	Mahalliy onlayn nashrlarda AQSH to'g'risida materiallar chop etish	Mahalliy nashrlarning onlayn shakli	Ijtimoiy tarmoqlarning turli platformalarida oldin nashr etilgan maqolalarni joylash va tarqatish
4	Turli masalalar yuzasidan audio materiallarni yuklash	Instagram Youtube Mytube	Videoxostlarda audio va video materiallarni yuklash va tarqatish
5	Internet foydalanuvchilar bilan dialoglar tashkil etish	Facebook Instagram Twitter	AQSH uchun muhim hisoblangan masalalarni muhokama qilish uchun ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari o'rtasida onlayn suhbatlar o'tkazish

MUHOKAMA.

Bugungi kunda AQSHning Markaziy Osiyodagi manfaatlarini ilgari surish vositasi sifatida raqamli diplomati qo'yidagi sohalarda o'z aksini topmoqda:

1) Markaziy Osiyo mintaqasi mamlakatlari mustaqilligi va suverenitetini mustahkamlash.

AQSHning Markaziy Osiyo tashqi siyosatidagi ustuvor manfaatlaridan biri bu – mintaqa mamlakatlarning suverenitet masalasidir. Xususan, bugungi kunda AQSH Markaziy Osiyoning boshqa davlatlar ta'sir doirasiga tushib qolmaslik, siyosiy va iqtisodiy to'la mustaqil bo'lishi tarafdoridir. AQSH mintaqa davlatlari ichki ishlariga aralashish va ularga ta'sir etuvchi davlatlar sifatida Rossiya va Xitoyi ko'radi. Aynan mazkur davlatlarni mintaqa ichki ishlariga aralashuviga qarshi AQSH raqamli

diplomatiya vositalaridan foydalanadi. Xususan, Amerika Qo‘shma Shtatlari Markaziy Qo‘mondonligi (USCENTCOM) tomonidan homiylik qilinadigan Caravanserai saytining maqsadi ikki tomonlama va ko‘p tomonlama kelishuvlar orqali takomillashgan mintaqaviy barqarorlikni oshirishga qaratilgan harakatni ifoda etishdir. Bu sayt mintaqaviy auditoriyaga istiqbolda mintaqada barqarorlikka erishish bo‘yicha keng ko‘lamli axborot taqdim etadigan Internet portali sifatida yaratilgan. [2]

Mazkur sayt tomonidan taqdim etilayotgan yangiliklar asosan, Rossiya va Xitoyning Markaziy Osiyoga olib borayotgan siyosatini, mintaqada davlatlari ichki ishlariga aralashuvi qoralash, shuningdek, Xitoyning Shinjondagi siyosati va inson huquqlarining buzilishi masalalari, mintaqada birligi va davlatlari mustaqilligi mustahkamligiga qaratilgan.

Foydalanuvchilarga qulay bo‘lish maqsadida mazkur sayt o‘zbek va rus tillarida yangiliklarni berib boradi. Kunlik o‘rtacha ikki yoki uchta yangilik yuklab boradi. Shuningdek, mazkur sayt ijtimoiy tarmoqlarda ham faol faoliyat olib borib kelmoqda. Xususan, Facebook ijtimoiy tarmog‘ida 2.4 mingdan ortiq a‘zo, Instagram tarmog‘ida 943 a‘zo, YouTube da 45 ta a‘zo hamda Telegram messenjerida esa 156 ta a‘zo mavjud. (2023-yil 24-yanvar holati) Bundan tashqari AQSHning Markaziy Osiyodagi manfaatlari mintaqaga daxldor boshqa saytlar, ijtimoiy tarmoqlar, radio va bosma nashrlarda ham e‘lon qilib boriladi.

2023-yil 17-yanvar kuni AQSHning O‘zbekistondagi elchisi Jonatan Henik O‘zbekiston Respublikasi davlat xavfsizlik xizmati chegara qo‘shinlariga 225 dona “FLIR” infraqizil monokulyar taqdim etdi. Qiymati 600 ming dollarga teng uskunalar AQSHning xavfsizlik sohasida O‘zbekistonga ko‘rsatayotgan yordamining bir qismi sifatida mazkur yangilik AQSHning O‘zbekistondagi elchixonasi rasmiy veb-saytida, ijtimoiy tarmoqlari hamda elchi o‘z sahifasini yoritishi mahalliy axborot vositalari e‘tiborini o‘ziga jalb etdi. Natijada mahalliy aholi ham yangilikni keng muhokama qilishdi. [3]

2) Markaziy Osiyoda xavfsizlikni va barqarorlikni ta‘minlash.

Markaziy Osiyo mintaqasida xavfsizlik va Afg‘oniston masalasi AQSHning Markaziy Osiyo tashqi siyosiy manfaatlarida doimo ustuvor vazifalardan bo‘lib kelgan. Shu sababli, AQSH mintaqada terroristik va ekstremistik xavflarni oldini olish borasida tizimli harakat olib boradi. Ushbu harakatlarda raqamli diplomatiya ham alohida o‘ringa ega bo‘lib, AQSH ommaviy axborot vositalari, Internet va boshqa turli axborot kanallari orqali mintaqadagi har qanday xavf manbalariga qarshi kurashib keladi.

Shuningdek, amaliy choralar sifatida AQSH tomonidan ijtimoiy tarmoqlar (Facebook, You Tube, Twitter, Instagram va boshqa), mobil messenjerlar (Telegram, Whatsapp) va veb saytlardagi ekstremistik ruhdagi materiallar o‘chirilib tashlanadi. Misol uchun, SecDev Group olib borgan tadqiqotlarga ko‘ra 500 ga yaqin alohida

kanallar (Telegram, Facebook, Instagram, Twitter va Youtube) Markaziy Osiyoga ta'luqli ekstremistik tashkilotlar tomonidan boshqariladi. Ularning ichida ayniqsa "Xuroson Islom davlati" ekstremistik guruhi virtual makonda ancha faollashgan. 2020-yil iyun ma'lumotiga ko'ra, ularning ixtiyorida 174 ta kanal va 66 mingdan ortiq kuzatuvchisi mavjud. Hay'at Tahrir ash-Shom guruhida esa 119 ta kanal va salkam 50 ming kuzatuvchi bor. Boshqa guruhlarda esa 1 mingdan 16 minggaacha kuzatuvchiga ega kanallar mavjud. [4]

Markaziy Osiyodagi turli ekstremistik va terroristik guruhlarining virtual axborot makonida faollashayotganligi hisobga olib, keyingi yillarda AQSH mintaqada xavfsizlik masalasida raqamli diplomatiyaga ahamiyat qaratmoqda. Xususan, 2017-yilda Facebook, Microsoft, Twitter va Youtube o'zaro kelishgan holda terrorizmga qarshi global internet-forum tashkil etgan edi. Bugungi kungacha ular yaratgan tizim asosida ijtimoiy tarmoqlardagi terroristik va ekstremistik ruhdagi materiallar avtomatik ravishda o'chiriladi. [5]

Ijtimoiy tarmoqlarda terroristik va ekstremistik kayfiyatdagi ma'lumotlarni o'chirishda Twitter ijtimoiy tarmog'ining o'rni yuqoridir. Xususan, mazkur yo'nalishda AQSH hukumati bilan yaqindan hamkorlik qiladi. Ma'lumotlarga ko'ra, Twitter 2016-yil fevralidan buyon terrorizm targ'iboti tufayli 235 ming akkauntni bloklagan. Twitter ma'muriyati terrorizm va ekstremizm targ'iboti bilan bog'liq qoidalarni buzgani uchun akkauntlarni bloklaganini qayd etadi. [6]

The Wall Street Journal ma'lum qilishicha, Alphabet korporatsiyalari (Google kompaniyasiga tegishli), Facebook va Twitter radikal islomchilar targ'ibotiga qarshi turish uchun onlayn reklama texnologiyalaridan qo'llaydi.

3) Mahalliy ommaviy axborot vositalari, jurnalistlarini qo'llab-quvvatlash va axborot-kommunikatsiya infratuzilmalarini yaxshilash.

AQSHning Markaziy Osiyo mintaqada olib borayotgan siyosatini ijobiy tomonlarini ko'rsatishda, mamlakat imidjini oshirishda va raqamli diplomatiyani olib borishda mahalliy jurnalistlar faolligini oshirish va qo'llab quvvatlash hamda hududdagi ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga egadir. Kerakli daraja rivojlanmagan axborot kommunikatsiya infrastrukturasi raqamli diplomatiyani ham olib borib bo'lmaydi.

Shu sababli mazkur sohada AQSHning xalqaro rivojlanish bo'yicha agentligi (USAID) faol ishlar olib boradi. Jumladan, ushbu tashkilot turli loyihalar orqali mintaqaga 1990-yillardan boshlab moliyaviy ko'mak berib kelmoqda. 2018-yil may oyida esa Markaziy Osiyoda mustaqil ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish uchun 15 mln dollar ajratdi. Undan ko'zlangan maqsadlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: [7]

- muhim siyosiy va aholi manfaatlariga daxldor ijtimoiy masalalarni yoritishda ommaviy axborot vositalarni xolis va ochiqligini ta'minlash;

- yoshlar va o'rta yoshlilar o'rtasida axborotni qabul qilish didini oshirish.

Ularda tarqatilayotgan axborotga nisbatan tanqidiy qarashni shakllantirish;

- ommaviy axborot vositalari sohasidagi huquqiy asoslarni yaxshilash.

Bundan tashqari, USAID Internews bilan hamkorlikda 5 yilga mo'ljallangan (2018-yil 1-oktyabrdan 2023-yil 30-sentyabrgacha) 15 million dollarlik loyihani amalga oshirib kelmoqda. Dastur jurnalistlar malakasini oshirish, aholini muhim siyosiy va ijtimoiy yangiliklar xabardor bo'lib borishini ta'minlash, hamda ommaviy axborot vositalari faoliyati huquqiy asosini mustahkamlashga qaratilgan. [8]

AQSH tomonidan Markaziy Osiyoda ommaviy axborot vositalarni qo'llab-quvvatlashning boshqa yo'llari bu ularni o'qitish, turli grantlar taqdim etish va turli tadbirlar tashkillashtirish. Bu sohada ayniqsa AQSHning Internews Network nodavlat-notijorat tashkiloti ayniqsa faoldir. Bugungi kundan Internews Network Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikistonda filiallariga ega bo'lib, ayniqsa mintaqada internet jurnalistika rivojlantirishga alohida ahamiyat qaratmoqda. Buning uchun "Markaziy Osiyoda yangi mediani rivojlantirish", "Yangi reporter.org" va boshqa turli loyihalar ishlab chiqishgan. [9]

4) Qonun ustuvorligi, inson huquqlari va demokratik tamoyillarni keng targ'ib etish.

AQSH Markaziy Osiyodagi qonun ustuvorligi, inson huquqlari va demokratik qadriyatlarni ta'minlashga alohida ahamiyat qaratadi, hamda raqamli diplomatiya orqali mazkur masalalarga hukumat, davlat rahbari va mahalliy aholini e'tiborini jalb etishga harakat qiladi. Jumladan, ushbu yo'nalishda qo'yidagi amaliy harakatlarni olib boradi:

- inson huquqlari bo'yicha nufuzli xalqaro tashkilotlarning yillik hisobotlaridagi mamlakatning holatini AQSH o'zining elchixonasi rasmiy veb sayti va ijtimoiy tarmoqlarida e'lon qilib boradi;

- mamlakatdagi inson huquqlari buzilishi bilan bog'liq holatlarni elchi o'z rasmiy ijtimoiy tarmog'ida e'lon qiladi yoki video murojaat qiladi;

- inson huquqlari himoyachilari, jurnalistlar, yozuvchilar va ommaviy axborot sohasi boshqa xodimlari uchun grantlar, xorijda o'qish va malaka oshirish kurslarini tashkil etadi.

Ayniqsa, so'nggi yillarda AQSH elchilari tomonidan inson huquqlari buzilishi bilan bog'liq holatlar bo'yicha mintaqadagi hukumat rahbarlari murojaat etish va ularning e'tiborini mazkur masalaga qaratish holatlar ancha sezilgan. Mazkur jarayon raqamli diplomatiya vositalari va axborot kommunikatsiya texnologiyalarining mintaqada kuchli ta'sirga ega bo'lib borayotganligidan dalolat bermoqda.

5) Ijobiy imidjni shakllantirish va o‘zaro hamkorlik rivojlantirishga ko‘maklashish.

AQSH raqamli diplomatiyaning Markaziy Osiyodagi asosiy maqsadlaridan biri mintaqada AQSHning ijobiy imidjini shakllantirish, ikki va ko‘p tomonlama aloqalarning ijobiy tomonlarini ko‘rsatishdan iboratdir. Xususan, agarda AQSHning Markaziy Osiyodagi diplomatik vakolatxonalarini rasmiy veb sayti va ijtimoiy tarmoqdagi xabarlar va yangiliklarni kuzatadigan bo‘lsak, eng ko‘p tilga olingan mavzu AQSH va mintaqa davlatlari bilan turli sohadagi hamkorliklar rivojlanib borayotganligi, ularning davlatlar uchun juda ijobiy ahamiyatga ega bo‘layotganligi va AQSH moddiy yordamlari bo‘yicha yangiliklardir (ayniqsa pandemiya davrida bu holat kuchaygan edi).

Shuningdek, AQSHning Markaziy Osiyo bilan hozirgi kundagi yagona yirik loyihalaridan biri S5+1 platformasidir. [10] AQSH raqamli diplomatiyaning asosiy vazifalaridan biri ko‘plab sohalarni qamrab oluvchi ushbu S5+1 platformasini Markaziy Osiyo davlatlari uchun ahamiyatli jihatlarini, mazkur loyiha doirasida olib borilayotgan ishlarining mintaqa aholisi uchun foydali tomonlarini yoritish va AQSHning mintaqa uchun asosiy hamkorlardan biri sifatida ko‘rsatishdan iborat.

XULOSA.

AQSHning Markaziy Osiyodagi raqamli diplomatiyasining asosiy jihatlari, yo‘nalishlari, mexanizmi hamda mintaqada siyosiy jarayonlaridagi o‘rnidan kelib chiqqan holda xulosa qiladigan bo‘lsak, raqamli diplomatiya AQSH tashqi siyosiy manfaatlarini ilgari surish vositasi sifatida Markaziy Osiyodagi eng asosiy vazifalaridan biri mintaqada davlatlarining mustaqilligini mustahkamlash turadi.

Shuningdek, AQSH uchun mintaqadagi raqobatdosh davlatlar Rossiya va Xitoy hisoblanib, Markaziy Osiyo mintaqasiga ularning ta‘sirini kamaytirishga iniladi.

O‘zbekiston Respublikasi tashqi faoliyatida raqamli diplomatiyaning keng imkoniyatlariga ahamiyat qaratish. Raqamli diplomatiyani rivojlantirish, asosiy vosita va mexanizmlarini ishlab chiqishda AQSH tajribasini o‘rganish. O‘zbekistonni xalqaro imidjini oshirishda raqamli diplomatiyaga imkoniyatlaridan foydalanish. Shuningdek, tashqi siyosiy va diplomatik vazifalarni amalga oshirishda raqamli diplomatiyani asosiy vositalardan biriga aylantirish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Жураев Ф.С. Цифровая дипломатия во внешней политике национального государства: Монография. – Ташкент, Институт Стратегических и межрегиональных исследований при Президенте Республики Узбекистан, 2018. –с 80
2. Amerika Qo‘shma Shtatlari Markaziy Qo‘mondonligi (USCENTCOM) <https://central.asia-news.com/uz-Latn/archives>
3. AQSH Ўзбекистон чегара қўшинларига махсус ускуналар ҳадя этди // <https://uz.usembassy.gov/uz/united-states-presents-equipment-to-uzbek-border-troops-2-uz/>
4. Jihadist Networks Dig In on Social Media Across Central Asia. 11. November, 2020. <https://foreignpolicy.com/2020/11/11/online-extremism-central-asia-islamic-state-terrorism/>
5. Countering terrorism and violent extremism at Facebook: Technology, expertise and partnership. 27 august 2020. <https://www.orfonline.org/expert-speak/countering-terrorism-and-violent-extremism-at-facebook/>
6. Twitter заблокировал 235 тыс. аккаунтов за пропаганду терроризма. // <https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/society/20160822/twitter-zablokiroval-235-tys-akkauntov-za-propagandu-terrorizma>
7. CENTRAL ASIA MEDIA PROGRAM. <https://www.usaid.gov/central-asia-regional/fact-sheets/central-asia-media-program>
8. CENTRAL ASIA MEDIA PROGRAM. <https://www.usaid.gov/central-asia-regional/fact-sheets/central-asia-media-program>
9. Цифровая дипломатия США. <https://riss.ru/analytics/7003/> 2.12.2014
10. Перспективы Формата C5+1 и роль Казахстана // <https://www.caa-network.org/archives/8020>